

Politika Özeti

Yunanistan'ın Batı Trakya Müslümanları: Bölgesel Kalkınma Stratejileriyle İlgili Tavsiyeler

Dr. Anna Triandafyllidou ve Dr. Dia Anagnostou

(Türkçe'ye çevirenler: Fulya Memişoğlu ve Dimostenis Yağcıoğlu)

ELIAMEP
(Yunan Avrupa ve Dış Politika Vakfı)

Bu metinde ifade edilen görüş ve tavsiyeler yazarlarına ait olup, ELIAMEP'in görüşlerini yansıtmayabilir;
dolayısıyla vakfi sorumlu kılmaz.

Daha fazla bilgi için, metnin yazarlarıyla,
anna@eliamep.gr veya danagnos@eliamep.gr e-posta adreslerinden irtibata geçebilirsiniz.

Bu politika özeti, AB Komisyonu Araştırma ve Teknoloji Genel Müdürlüğü tarafından finanse edilen
EUROREG araştırma projesi için hazırlanmıştır.
Kontrat no. CIT2-CT-2003-506019 (2004-2007).

ÖZET

Yunanistan'ın kuzeydoğusundaki sınır bölgesi Batı Trakya, bu bölgede Yunan Hristiyan çoğunlukla birlikte yaşayan, küçük ancak önemli, yaklaşık 120,000 nüfuslu Müslüman azınlığın yurtdur. EUROREG araştırma programının amacı, Avrupa entegrasyonu bağlamında bölgesel kalkınma politikalarının, bunların uygulanışında insan hakları ve azınlıkların korunmasına verilen önemi de dikkate alarak:

- (a) azınlıkların politik ve ekonomik entegrasyonunu, destekleyip desteklemediğini, ve
- (b) geçmişin milliyetçi politikalarının nispeten gerilemesine katkıda bulunup bulunmadığını incelemek olmuştur.

Bu ikinci noktayla ilgili çalışma hipotezimiz şuydu Avrupa entegrasyonu çerçevesinde meydana gelen değişiklikler, azınlık ve çoğunlukların çıkarlarını -- ama aynı zamanda kimliğini de -- etnik ayrışım, tecrit ve yalıtılmışlıktan uzaklaştırıp, sosyo-ekonomik bütünleşme, siyasi eşitlik ve katılıma doğru yöneltmektedir.

Temel Tespitler ve Sonuçlar:

Araştırmamızın sonuçları, birincil ve ikincil kaynaklara dayanmaktadır. Birincil kaynaklarımız, Nisan-Aralık 2006 döneminde yaptığımız otuz-beş mülâkatı da içermektedir. Mülâkat yaptığımız kişileri, aşağıda sıralanan kategorilere ayırmak mümkündür: Seçilmiş temsilciler, azınlığın ileri gelenleri/seçkinleri, yerel basın ve yerel kuruluşların temsilcileri, kamu sektörü ile özel sektörde kalkınma programları alanında çalışan üst-düzen memurlar, ve kendi işletmelerini kurmak veya genişletmek amacıyla AB ya da başka kaynaklı kalkınma programlarından para almış girişimciler. Bizimle konuşan bu kişilerin yaklaşık üçte biri (1/3) çoğunluktan, üçte ikisi ise (2/3) azınlıktandı. Mülâkat yapacağımız kişilerin seçiminde cinsiyet ve yaş dengesini sağlamaya çalıştık. Bu mülâkatların dışında, bölge yönetiminin (*Periféria*), başka devlet makamlarının ve özel kuruluşların Batı Trakya'nın kalkınmasıyla ilgili konularda yayınladıkları raporlardan, resmi-siyasi belgelerden, gazete haber ve makalelerinden, ve ayrıca yerel yönetim, il yönetimi ve azınlık konularıyla ilgili bilimsel literatürden de veri topladık. Çalışmamızın ayrıntılı bulguları EUROREG'in web sitesinde sunulmaktadır:

http://www.eliampep.gr/eliampep/content/home/research/research_projects/euroreg/en/

Genel olarak, çalışmamızın bulgularına dayanarak şu tespitleri yapmak mümkündür:

Topluluk Destek Çerçevesi (Κοινωνικά Πλαίσια Στήριξης – ΚΠΣ, Community Support Networks – CSFs) kapsamında sunulan yapısal fonlar, bölgenin ekonomik altyapısını geliştiren kamusal ve özel yatırımlarda önemli bir rol oynamış ve bu yolla azınlığın sosyo-ekonomik şartlarını ve olanaklarını dolaylı olarak etkilemiştir. Ancak aynı zamanda, özellikle azınlığın ikamet ettiği bölgelerde yerel yönetim memurlarının teknik bilgi eksikliği, azınlık mensuplarının bu fonlara erişimini kısıtlamıştır.

Üç Topluluk Destek Çerçevesi'nden (TDC) gelen fonların en önemli kısmının, Ksanthi (İskeçe) ve Rodopi (Rodop) illerinde Müslümanların yaşadığı kuzey bölgeler yerine, Hristiyanların ikamet ettiği güney bölgelere verildiği konusunda, bunu belgeyecek sistematik veri olmamasına rağmen, **şüphe azdır.** Bu hususta, AB kaynaklı yapısal fonların çelişkili gibi görünen bir etkisi olmuş, bir tarafta hem çoğunluğun hem azınlığın yaşadığı büyük belediyeler ve kentsel bölgeler fonlardan yararlanıp zenginleşirken, diğer tarafta nüfusunun neredeyse bütünü azınlık mensuplarının oluşturduğu dağlık yerleşim birimleri yalıtılmışlığını ve marjinalliğini kıramamış, genel kalkınma sürecine yeteri kadar iştirak

edememiştir. Dolayısıyla da Trakya'nın bu iki farklı kesimi arasında zaten var olan iktisadi uçurum daha da büyümüştür.

Hristiyan güney ve Müslüman kuzey bölgeler arasında **fonların paylaşılmasındaki eşitsizlik** ve azınlık bireylerinin programlara sınırlı katılımı, **hem sosyo-ekonomik dışlanmanın kalıtlarına hem de Müslüman toplumun kendine özgü belirli toplumsal özelliklerine bağlanmalıdır**. EUROREG'in saha araştırması kapsamında görüştüğümüz azınlık mensupların bir kısmı yukarıda bahsedilen eşitsizliği Yunan devlet makamları tarafından yapılan **maksatlı ya da üstü kapalı ayrımcılığın bir parçası** olarak da görmektedirler.

Birçok azınlık üyesi, etnik Türk azınlığı olarak kendini tanımlama hakkını inkâr eden ya da bunu kabul etmekten çekinen **Yunan siyasi partilerine karşı kalıcı bir güvensizlik hissetmektedir**. Buna rağmen, geçmişe kıyasla **şu an kendilerini Türk diye tanımlayan Müslümanların Yunan partilerine katılımı ve onlarla yaptıkları işbirliği nispeten daha fazladır**. Trakya'daki azınlık politikalarında asıl 'yeni' olan, etnik Türk karakterinin savunulmasının Yunan toplumuna entegrasyon arayışıyla beraber ilerliyor olmasıdır. Etnik kimliğe bağlılık ve topluma entegrasyon artık birbiriyle çelişkili iki kavram olarak görülmemektedir. **Yerel azınlık aktörleri, Avrupa insan hakları çerçevesinin önemine değinmektedirler**. Azınlık, Türkiye'ye duyduğu kadar olmasa da AB'ye Yunan devletinden daha çok güven duymaktadır.

Burada şunu önemle vurgulamamız gerekir: Araştırmamızın bulguları, azınlıkların topluma entegrasyonunun karmaşık ve çok-boyutlu bir süreç olduğu görüşünü güçlendirmektedir. Bu süreç, bütünüyle olmasa da sıkı bir biçimde iktisadi kalkınmaya bağlıdır. Entegrasyon, aynı zamanda, birey ve grupları önlerine çıkan fırsatlardan yararlanmaya teşvik eden ya da, tam tersine, onları bundan alıkoyan mevcut toplumsal şartlarla da ilişkilidir. Bu süreç, ayrıca, güçlü siyasi eğilim ve dengelerle, belirli bir kültüre aidiyetle ve genelde bir grubun topluca kendi kimliğini belirlemesiyle de bağlantılıdır. Bütün bu etkenler statik değildir; zaman içinde ve değişen tarihsel ve siyasi şartlara paralel olarak bunlar da değişir.

Bölgesel kalkınma stratejileriyle ilgili politika tavsiyelerimiz aşağıdakileri içermektedir:

- Fonlara başvuru çağrılarıyla ilgili **ilan ve duyuruların** hazırlanmasında, **yayınlanmasında ve bilginin yayılmasında şeffaflık**.
- Başvuruların teslim edilmesi, fonların onaylanması, seçimi ve dağıtılmasında **şeffaflığın azami dereceye çıkarılması**.
- Dışlanmışlığın kırılmasına yönelik geçici bir önlem olarak, yerel ve bölgesel kalkınmada rolü olan **kamu kuruluşlarında iki-dilliliğin güçlendirilmesi**, ve bu suretle Yunancası yetersiz olan kişilerin bölgesel kalkınma programları hakkında bilgilenebilmelerinin ve sözkonusu kuruluşlarla olan iletişimlerinin kolaylaştırılması.
- **Azınlık ve çoğunluktan kişilerin birlikte çalışmasını teşvik eden programlar için bölgesel kalkınma fonlarından bir miktar para ayrılması**.
- **Bölgesel kalkınma programlarında, sadece azınlık köylerinin bulunduğu Ksanthi (İskeçe) ve Rodopi illerinin kuzeyinde kalan dağlık bölgelerin temel sorunlarını kapsamlı bir şekilde çözümlenmeyi hedefleyen stratejilere mutlaka daha çok önem ve öncelik verilmesi**.

Yunanistan'ın Batı Trakya Bölgesindeki Müslümanlar

Yunanistan'ın kuzeydoğusundaki sınır bölgesi Batı Trakya, bu bölgede Yunan Hristiyan çoğunlukla birlikte yaşayan, küçük ancak önemli, yaklaşık 120,000 nüfuslu bir Müslüman topluluğunun yurdudur. Trakya bölgesi doğuda Türkiye, kuzeyde ise Bulgaristan'la ortak sınıra sahiptir. Kuzey sınırın karşı tarafı olan Bulgaristan'ın güney ve güneydoğusunda da, o ülkenin Türk azınlık nüfusunun oldukça büyük bir bölümünü teşkil eden, bölgesel olarak yoğunlaşmış Türk toplulukları yaşamaktadır. Trakya, Doğu Makedonya ve Trakya idari bölgesinin (*Perifëria Anatoliki Makedonias & Thrakis*) bir bölümüdür ve Ksanthi (İskeçe), Rodopi (Rodop) ve Evros (Meriç) olmak üzere üç ilden oluşur. Ağır ilerleyen Yunan ekonomisinin geri kalmış bir bölgesi olan Trakya, AB'nin kişi başına düşen gelir ve genel kalkınmayla ilgili derecelendirmelerinde de düşük sırada olduğundan, bir 'çifte çevre' (double periphery) bölgesi veya 'çevrenin çevresi' bir bölge niteliğine sahiptir. AB'nin 2000-2006 dönemi Destek Çeçevesi'nde (TDC) kullanılan rakamlara göre, Doğu Makedonya ve Trakya bölgesinde kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hâsıla (GSYİH) Yunanistan'ın geneli için hesaplanmış kişi başına GSYİH'nin %79'una eşittir. (D. Makedonya ve Trakya, Yunanistan'ın 13 idari bölgesi arasında kişi başına GSYİH açısından sondan ikinci durumdadır.) Yine bu bölgedeki kişi başına GSYİH, (Eurostat'ın 2001 rakamlarına göre) AB'nin geneli için hesaplanmış ortalama kişi başına GSYİH'nin % 58.6'sı düzeyindedir.

Türk kökenliler, Çingenerler (Romanlar) ve Bulgarca'nın bir lehçesini konuşan Pomaklardan oluşan Trakya Müslümanları, İkinci Dünya Savaşı'ndan önce Osmanlı millet sisteminin bir özelliği olan dinsel bir cemaat şeklinde yaşıyorlardı. 1950'lerden itibaren ise, etnik bilinci olan bir azınlığa dönüşmüşler ve son yirmi yılda ortak bir Türk kimliği etrafında mobilize olmuşlardır. Bu durum, 1923 Lozan Antlaşması'na bağlı olarak resmen sadece 'Müslüman bir azınlık' tanıyan Yunan devlet makamlarıyla hâlâ devam eden büyük bir çatlağa sebep olmuştur.

Yunanistan'da (yedi yıllık bir dikta rejiminden sonra) 1974 yılında demokrasiye geçişe rağmen, Türkiye'yle Kıbrıs ve Ege sorunları yüzünden derinleşen krizden dolayı ve azınlığın Türkiye'nin Batı Trakya ile ilgili talepleri için bir "Truva atı" rolü oynayacağı korkusuyla, Yunan devletinin Trakya'daki azınlıkla ilişkileri daha da gerginleşmiştir. Bunun neticesinde, Yunan hükümetleri Müslüman nüfusu sosyal ve ekonomik haklardan yoksun bırakan bir takım kısıtlayıcı ve baskıcı önlemler almıştır. Bunlara tepki olarak, azınlık da 1980'lerin ikinci yarısında Türk milliyetçiliği temelinde politik açıdan harekete geçmiştir.

1980'lerin sonunda Trakya'daki kargaşa ve iki toplum arasında artan gerginlik nedeniyle büyük endişeye kapılan Yunan devleti, 1991'de (AB'ye de artık tam anlamıyla entegre olduktan sonra) ayrımcı önlemleri yürürlükten kaldırmaya karar vermiş ve azınlık için 'kanun önünde eşitlik' ve 'eşit vatandaşlık hakları' (*isonomia-isopolitia*) ilkelerine dayalı yeni bir yaklaşım benimsemiştir. Bu yeni yaklaşım, ilk defa 1992'de sınır bölgeleri için yeni bir bölgesel kalkınma stratejisi olan *Sınır Bölgeleri için Partilerarası Komite Bulguları*'nin Yunan Parlamentosu'na sunulmasıyla uygulamaya geçmiştir.

Avrupa Birliği (AB) tarafından dolaysız bir şekilde teşvik edilmese de, hükümetin azınlık haklarına karşı politikasını yeniden yönlendirmesi, azınlığın bölgesel kalkınma stratejilerine eklenmesi, ve tabii Trakya'nın kalkınması, Yunanistan'ın Avrupa entegrasyon süreci dışında mümkün olmayabilirdi.

Azınlık politikasındaki değişiklikler, entegrasyon süreçlerinin yoğunlaştığı ve Yunanistan'a yapısal fonlardan artan miktarda finansman transferinin yaşandığı zamana rastladı. Yapısal fonlardan gelen kaynaklar, Soğuk Savaş sonrası Balkanlarda artan stratejik öneminden dolayı Trakya'ya da tahsis edildi ve bölgenin kalkınması ve altyapısının

geliştirilmesine yönelik yoğun çabalar için gereken para bu şekilde büyük ölçüde sağlanmış oldu.

Yunanistan'da 1989-1993, 1994-1999 ve 2000-2006 Topluluk Destek Çerçevesi kapsamında yürütülen on üç bölgesel kalkınma programı arasında üçüncü en büyük finansmanı Doğu Trakya ve Makedonya aldı (başlıca iki kentsel bölge olan Atina ve Orta Makedonya'daki Thessaloniki/Selânik'in ardından).

Maddi öneminin yanında, AB yapısal fonlarının Yunanistan'ın yerel yönetim yapıları için kurumsal sonuçları da aynı derecede önemli olmuştur. 1980'lerin ikinci yarısından itibaren, yapısal fonlara dayalı bölgesel kalkınmanın daha verimli ve etkili biçimde yürütülmesi için Yunan hükümetleri, belediye, valilik ve bölge kurumlarında birtakım reformlar yapmıştır. Bu reformların bir parçası olarak, 13 idari bölge oluşturulmuş, il yönetimlerine bir ölçüde özerklik verilmiş, valilerin halkın oylarıyla seçilmesine başlanmıştır. Fakat Trakya'daki etnik ilişkiler üzerindeki etkileri nedeniyle, bu reformların oluşturduğu valilik özerk yönetimine bu bölgede sertçe karşı çıkmıştır. Bu itirazların bir kısmına yanıt olarak, nüfusunun önemli bir kısmı Müslüman olan Ksanthi ili, Hristiyan nüfuslu Kavala ve Drama illerine eklenilerek Kavala-Drama-Ksanthi '*genişletilmiş vilayet yönetimi*' ya da '*süper-valiliği*' (*iperiomarhia*), nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan Rodop ili de çok az bir Müslüman nüfusa sahip Evros (Meriç) iline eklenilerek Rodopi-Evros '*süper valiliği*' oluşturulmuştur. Böylece Ksanthi ve Rodopi'deki Hristiyanlar siyasi açıdan güçlendirilmiş ve Müslüman bir valinin seçilmesi zorlaştırılmıştır; reformların azınlığın lehine olan boyutu da bu düzenlemeyle kısmen etkisiz hale getirilmiştir.

Batı Trakya ile ilgili EUROREG Araştırma Programı

EUROREG çalışmasının amacı, Avrupa entegrasyonu bağlamında yapısal fonlarla desteklenen bölgesel kalkınma süreçlerinin:

- a) azınlıkların politik ve ekonomik entegrasyonunu, ve toplumlararası (azınlık-çoğunluk) işbirliğini destekleyip desteklemediğini,
artı
- b) milliyetçi politikaların ve etnik rekabetin gerilemesini, azınlık ve çoğunluk kimliğinin ve çıkarlarının etnik ayrışmaya değil, sosyo-ekonomik entegrasyon, yurttaş katılımı ve siyasi eşitliğe yönelişini pekiştirip pekiştirmediğini incelemek olmuştur.

Bu politika özetinde, yukarıdaki iki varsayımı kısmen destekleyen ampirik araştırmamızın başlıca bulgularını ve sonuçlarını sunuyoruz. 1990'lardan itibaren Trakya'da ulusal ve etnik politikalar daha ılımlılaşmış, ama aynı zamanda Trakya'daki Müslümanların ve Hristiyanların demokratik haklar ve vatandaşlık anlayışları arasında önemli farklılıklar ortaya çıkmıştır. Avrupa entegrasyonu bağlamında Trakya'da etnik ve kültürel farklılıklar önemini korumaktadır, ancak 1980'lerle kıyaslandığında bunların değiştiği, nitelik olarak farklı içerik ve anlamlar edindiği görülmektedir.

Bölgesel, il ve yerel yönetim kurumlarına yönelik reformlar ve azınlık katılımıyla ilgili başlıca sonuçlar

Valilik ve İl Meclisi'nin (*Nomarhiakó Simvúlio*) üyelerinin halk tarafından seçildiği birer kuruma dönüştürülmesi yerel siyaseti daha da demokratikleştirmiş, **azınlığın ise katılımını ve temsilini sağlamıştır**. Müslüman seçmenlerin oyunu ve desteğini almayı amaçlayan valiler ve il meclisleri, azınlığın sorunlarına karşı daha duyarlı olmaya, ve

Müslüman kuzey ve Hristiyan güney bölgeler arasında göze çarpan eşitsizlikleri çözmek için daha çok çaba sarfetmeye başlamışlardır.

1994 yılında başlayan özerk il yönetimi uygulaması, **Hristiyanlar ve Müslümanlar'ın yerel siyasette ve parti yapılarında daha yakın işbirliği yapmasına da zemin hazırlamıştır.** Yunan siyasi partileri, valilik ve belediye seçimlerinde azınlıktan (nüfusuna orantılı sayıda olmasa da) adaylar bulup, onları merkezi olmayan yapılara dahil etmişlerdir. Rodopi İl Meclisi'nin yirmibeş üyesinin onu, Ksanthi İl Meclisi'nin de yirmi beş üyesinin üçü Müslüman Türklerdir.

Yerel seviyede, Azınlık kendi temsilcilerini, yani belediye meclisi üyelerini, belediye ve nahiye (*kinótita*) başkanlarını **seçmektedir.** 1999'dan itibaren küçük nahiyelerin birleştirilip (*Kapodistriyas yerel yönetim reformu*) daha büyük belediyelerin oluşturulmasıyla yerel temsilcilerin siyasi statüleri güçlenmiştir. Ksanthi ilinde bir vali yardımcısı, bir belediye başkanı (Myki/Mustafçova belediye başkanı; Myki, ildeki toplam altı belediyeden biridir) ve dört nahiye başkanı (Thermes/İlica, Kotyli/Kozluca, Satres/Şinikova, Selero/Gökçeler) azınlıktandır. Rodop ilinde bir vali yardımcısı, üç belediye başkanı (Arriana/Kozlubekir, Sostis/Susurköy, ve Fillyra/Sirkeli; bu il toplam dokuz belediyeden oluşur) ve üç nahiye başkanı (Kehros/Mehrikoz, Amaksades/Arabacıköy ve Organi/Hemetli) da Müslümanlardandır.

Yunanistan'ın diğer kesimlerinde nadir görülen bir yerel yönetim birimi olan **nahiyelerin Trakya'da, ve de sadece Müslümanların yaşadığı yerlerde** süregelen varlığı, bu bölgedeki yerel yönetimin eski sistemden kalan bir zaafının göstergesidir. Beşeri sermaye ya da proje takibi ve uygulamasında teknik bilgi eksikliğinden dolayı, nahiyeler, belediyelerin aksine, AB Destek Çerçevesi kapsamında sunulan kalkınma kaynaklarından yararlanabilecek durumda değildir.

Süregelen (gerçek ya da algılanan) eşitsizliklere rağmen, **il yönetimindeki kurumsal reformlar, kendilerine 'Türk' diyen Müslümanların eşit vatandaşlar olarak topluma entegrasyonunu amaçlayan politikada çok önemli ve kritik bir rol oynamıştır.** Bu reformların, azınlığa yerel düzeydeki Yunan devlet kurumlarına karşı bir güven duygusu aşılması bakımından da önemli bir etkisi olmuştur.

Azınlık ve çoğunluktan kişilerle yaptığımız mülâkatlarda, **yerel yönetime,** yerel yönetimin güçlenmesine **yaygın bir destek** tespit ettik. Ancak bu noktada birleşen görüşler, herhangi bir ortak politik ifâdeye ya da iki grup arasında ortaklaşa bir inisiyatifte dönüşmüş değildir. Yerel yönetimle ilgili bu destek hâlâ soyut düzeyde kalmakta ve bölgesel hatlarda toplumlarası ortak bir çıkarı yansıtılmamaktadır.

Geçen birkaç yıl içinde **valiliğin yetkililerinin kısıtlanması,** bu yetkilerin bölge (*periferia*) yönetimine devredilmesi ve buna ilâveten yukarıda sözü edilen süper-valiliklerin varlığı, azınlığın şüphesizliğini, Yunan devletine ve çoğunluğun siyasi temsilcilerine karşı duyulan güvensizliği canlı tutan 'geriye doğru' bir adımdır.

Özetlersek, bulgularımıza dayanarak diyebiliriz ki, yerel ve özerk il yönetimlerini destekleyen reformlar Trakya'da azınlığın katılımını arttırmış, yerel siyaseti demokratikleştirmiş, iki toplum arasında köprüler kurmuştur. Buna mukabil, il ve belediye yönetiminin yetkilerini azaltma girişimleri, azınlığın güvensizliği ve şüphesizliğini güçlendirmiştir.

Bölgesel kalkınma ve azınlığın sosyo-ekonomik durumuyla ilgili başlıca sonuçlar

Yapısal Fonlar bölgenin ekonomik altyapısını geliştiren kamusal ve özel yatırımlarda önemli bir rol oynamış ve böylelikle azınlığın sosyo-ekonomik şartlarını ve olanaklarını dolaylı olarak etkilemiştir. Örneğin, *Egnatia* otoyolu gibi **büyük bayındırlık işlerin inşası,** lağım boşaltma ve su sağlama gibi daha küçük sistemlerin yapımı, hiç şüphesiz bölgenin

altyapısını geliştirmiş ve böylece azınlık da dahil olmak üzere bütün halk üzerinde yaşam standardı açısından olumlu bir etki yaratmıştır.

Ancak aynı zamanda, özellikle Türk-Müslümanların ikamet ettiği bölgelerde yerel yönetim memurlarının teknik bilgi eksikliği, azınlık mensuplarının bölgesel kurumlar tarafından verilen fonların rekabete dayalı erişim sürecine katılımını kısıtlamıştır. Bunun sonucunda, kalkınma fonlarının gittikçe artan bir oranda Trakya'ya verilmesine, **azınlık temsilcilerinin yerel ve valilik yönetim yapılarına dahil edilmesine rağmen, azınlığın bölgenin ekonomisine entegrasyonu şimdiye kadar sınırlı olmuştur.**

Yakın zamana kadar, küçük ölçekli girişimcilerin işyeri açmak, işletmelerini büyütmek ya da kaliteyi yükseltmek için destek almasını hedefleyen **kalkınma programlarına da azınlık katılımı** artan olanaklara rağmen kısıtlıydı. Büyük ölçüde Topluluk Destek Çerçevesi kapsamında finanse edilen bu programlar, rekabet esas alınarak işlemekte, teklif sunma, değerlendirme ve onay sürecinden geçerek paylaştırılmaktadır.

Üç Topluluk Destek Çerçevesi kapsamında gelen finansmanın en önemli kısmının Müslümanların yaşadığı Rodopi ve Ksanthi illerinin kuzey kısımları yerine, **daha çok Hristiyanların ikamet ettiği güney bölgelerine verildiği** konusunda -- bunu belge ile kanıtlayacak sistematik veri olmasa da -- şüphe azdır. Bu dengesizliğin önemli bir sebebi, nüfusunun neredeyse tamamını azınlık mensuplarının oluşturduğu kuzey dağlık bölgelerine kıyasla, güneyin daha baştan iyi bir altyapıya sahip olması ve dolayısıyla fonların kullanımında daha avantajlı olmasıdır. Kuzey bölgelerinde ise AB fonları asfalt yollar, su sağlama sistemleri gibi temel altyapı için kullanılmıştır.

Bu açıdan bakıldığında, **AB Destek Çerçevesi'nin çelişkili gibi görünen bir etkisi olmuş**, bir tarafta hem çoğunluğun hem azınlığın yaşadığı, fonlardan yararlanıp zenginleşen büyük belediyeler ve kentsel bölgeler, diğer tarafta ise azınlığın yaşadığı dağlık, ücra ve kenarda bırakılmış, genel kalkınma sürecine katılamayan köyler arasında daha da büyük bir uçurum yaratmıştır.

Hristiyan güney ve Müslüman kuzey bölgeleri arasında **fonların paylaştırılmasındaki eşitsizlik** ve azınlık bireylerinin programlara sınırlı katılımı, hem geçmişte uygulanmış baskıcı politikaların sonucu olan **sosyo-ekonomik dışlamanın kalıplarına** hem de **Müslüman toplumun kendine özgü bazı sosyal özelliklerine bağlanmalıdır**. Geçmişte ekonomik açıdan marjinalleştirilmeleri ve tütün üretimiyle uğraşmaları göz önünde tutulursa, azınlık üyelerinin büyük kısmı çoğu programlar tarafından talep edilen ek özel sermayeden yoksundur. Ayrıca, Rodopi ve Ksanthi illerindeki dağlık bölgelerde ikamet eden azınlık mensupları, kalkınma programlarına katılım için gerekli olan tapu gibi toprak sahipliği belgelerine genellikle sahip değillerdir.

Azınlıktan EUROREG programı kapsamında görüştüğümüz şahısların bir kısmı yukarıda bahsedilen eşitsizliği Yunan makamları tarafından uygulanan **kasıtlı ya da üstü kapalı ayrımcılığa** bağlamaktadırlar. Merkezi ve yerel yetkililerden gelen bilgi ve yardımın kasıtlı olarak çoğunluk üyelerine ve sosyal aktörlerine yönlendirildiğini, fonlarla ilgili tanıtım ve bilgilendirmenin genellikle çoğunluğun toplumsal şartlarına göre yapıldığını belirtmektedirler.

Fon olanakları konusunda azınlık işadamları, girişimcileri ve azınlık örgütleriyle ya hiç irtibata geçilmemiş, ya da bu aktörler son başvuru gününden birkaç gün önce bilgilendirilmişlerdir. Ancak, bu duruma maksatlı bir devlet politikasının mı neden olduğu, yoksa yerel çıkar oyunlarının mı sonucu olduğu net değildir.

Ayrıca, sunu da vurgulamak gerekir ki, azınlığın yeteri kadar bilgilendirilmemesi ve kalkınma programlarına genelde sınırlı katılımı, bu topluluğun inisiyatif almada ve harekete geçmede zorlanmasıyla da ilişkilidir. Batı Trakya Müslüman-Türkleri, kalkınma programları konusunda bugüne kadar büyük ölçüde mütereddit ve hâttâ pasif bir tutum takınmışlardır. Görüştüğümüz azınlık temsilcilerinin de mülâkatlarında sıkça ifade ettiği bu tutum, yakın

zamana kadar uygulanmış baskıcı politikaların doğurduğu ve hâlâ devam eden Yunan makamlarına karşı genel bir güven eksikliğiyle açıklanabilir. Buna ek olarak, bu tereddüt ve çekingenlik, bir ölçüde, azınlığın içinden gelen, yaygın ama pek net olmayan baskılarla da bağlantılıdır. Bu baskılar, Yunan makamlarıyla her türlü işbirliğinin çoğu zaman açıkça veya sessizce eleştirilmesi ve böyle girişimlerin Türk etnik grubunun kolektif dayanışmasına aykırı görülmesi şeklinde kendini göstermektedir.

Her halükârda, **azınlığın sosyo-ekonomik durumu** tarımsal sübvansiyonların azaltılmasından, tütün üretiminde ise aşamalı olarak bunların kaldırılacağından dolayı **zayıflığını ve hassaslığını korumaktadır**. Artan fonlara rağmen, gerek ulusal gerekse yerel düzeydeki devlet makamları, alternatif meslekler yaratma ve tütünün yerini alabilecek ürün ekimi (veya tütünün alternatif yöntemlerle yetiştirilmesi) gibi acil konularda hâlâ etkili çözümler geliştirememiştir.

Azınlık politikalarıyla ilgili başlıca sonuçlar

Ekonomik ve politik katılım için artan olanaklara rağmen, **azınlığın etnik Türk kimliğini temel alan politikalarında pek bir gerileme olmamıştır**. Yine de, 1980'lerde ve 1990'ların başında Trakya azınlığının politikalarını biçimlendiren Türk milliyetçiliği, o eski uzlaşmaz tutumunu terketmiş, canlılığını da biraz yitirmiş görünmektedir.

Azınlık üyeleri, geçen on beş yılda değişen şartlar ve ortamda, yerel ve ulusal seçimlerde aday olarak, giderek artan bir sayıda Yunan partilere katılmış olsalar da, partilerle henüz istikrarlı ya da sağlam bir ilişki kurmuş değillerdir. Azınlık liderlerinin (nahiye ve belediye başkanları, il meclisi üyeleri, dernek üyeleri, vs.) siyasi-ideolojik farklılıklarının, sağ veya sol siyasi pozisyonlarının, resmi olmayan "Azınlık Danışma Kurulu"nda etnik Türk kimliği temelinde biraraya gelmeleriyle önem ve anlamını büyük oranda yitirdiği izlenimi verilmektedir. (1980'lerde Komotini/Gümölcine'deki Türkiye Başkonsolosluğu'nun kılavuzluğunda oluşturulan bu kurul faal olmaya devam etmektedir.)

Birçok azınlık üyesi, kendilerini 'Türk' olarak tanımlama hakkını inkâr eden ya da bunu kabul etmekten çekinen **Yunan politik partilerine karşı kalıcı bir güvensizlik hissetmektedir**. Buna rağmen, **Müslümanların – kendilerini 'Türk' olarak tanımlamayı herşeyden önemli sayanlar da dahil -- Yunan partilerine katılımı ve bu partilerle azınlık üyeleri arasındaki işbirliği, şu an geçmişe kıyasla nispeten daha fazladır**.

Son zamanlarda, azınlık toplumu içinde Danışma Kurulu'na karşı hâlâ seyrek ama gittikçe artan eleştiriler yöneltilmektedir. Çoğu zaman üstü kapalı olan bu eleştiriler, bir dereceye kadar, bazı azınlık üyelerinin belediye ve il kurumlarına katılmaları sayesinde politik partilerle kurdukları yakın ilişkilerle bağlantılıdır. **Azınlığın Türk Konsolosluğu'na yakın liderlerine (yani resmi olmayan Danışma Kurulu'na) karşı**, örneğin geçen on yılda bu kurulun ulusal seçimlerde kime oy verilmesi hususundaki tavsiyelerine karşı gelme gibi, **dikkate değer birtakım "itaatsizlik" örnekleri vardır**: Geçen on yıl içinde, Yunan Parlamentosu'na seçilen en az iki azınlık üyesi, bu kurul onların yerine başka adayları tavsiye etmiş olmasına rağmen seçimleri kazanmıştır.

Müslümanların belediye ve valilik kurumlarına katılımı, bölgesel kalkınma projelerinin sunduğu fırsatlar, bu **azınlığın Yunan toplumuyla bütünleşme isteğini kuvvetlendirmiştir**. Özellikle eğitim seviyelerini artırmak, Yunancalarını geliştirmek, sosyo-ekonomik ilişkilerde geleneksel içedönük yaklaşımlarının üstesinden gelmek gibi konularda azınlık üyelerinin **kendi eksikliklerini giderme ve zihniyetlerini değiştirme gereği gittikçe daha fazla kabul görmektedir**.

1996-97 ders yılından itibaren Yunan üniversitelerinde okuyan **yeni nesil azınlık üyelerinin** belli bir yaşa geldiklerinde nasıl davranacaklarını görmek ilginç olabilir. Azınlığın entegrasyonunu amaçlayan genel Yunan devlet stratejisi çerçevesinde, bu topluluktan öğrencilerin Yunan üniversitelerine girişi için bir kontenjan (kota) tesis eden bir yasa kabul

edilmiştir. Bir pozitif ayrımcılık (bir imtiyaz) örneği olan bu kontenjanın da yardımıyla şu an birkaç yüz azınlık öğrencisi bu üniversitelerde okumaktadır. Bugüne kadar da yine yüzlerce azınlık genci bu kurumlardan mezun olmuştur.

Trakya'da azınlığın önemli bir kesiminin siyasi tavrında asıl '**yeni' olan**, etnik Türk kimliğinin savunulmasının Yunan toplumuna entegrasyon arayışıyla beraber ilerliyor olmasıdır. On yıl önce entegrasyon, Yunan devletinin Müslüman toplumu asimile etme isteğine karşı kabul edilemez bir tâviz olarak değerlendirilirken, bugün azınlık bunu varlığını sürdürüebilmek ve çıkarlarını etkili bir şekilde korumak ve kollamak için giderek bir önkoşul olarak görmektedir. Mülâkat yaptığımız bir azınlık mensubunun da belirttiği gibi: "Eğer amacımız azınlık haklarını elde etmekse, bunu kendini Yunanca ifade edemeyen kimselere bırakmamalıyız".

Kültürel ve politik taleplerle ilgili başlıca bulgu ve sonuçlar

Yerel toplumun aktörleri, **Avrupa insan hakları çerçevesine önem vermektedirler**. İnsan hakları norm ve standartlarının, Yunan hükümetinin azınlık politikasını bu topluluğun lehine etkilediği, milliyetçiliğe ve yakın zamana kadar uygulanmış yerel ayrımcı önlemlere karşı dış bir kısıtlama gibi hareket ettiği görülmektedir. Azınlık arasında AB'yi – bütün eksiklik ve zaafına rağmen – Yunan milliyetçiliğine karşı haklarının bir dış garantörü ve ulus-devlete karşı bir alternatif olarak gören bir anlayış gittikçe yerleşmektedir.

Çokkültürlü yapısından dolayı **Avrupa Birliği**, ulus-devletten farklı olarak, azınlık kültürel haklarına ve toplumların kendini tanımlamasıyla ilgili etnik taleplere daha olumlu yaklaşmakta, dolayısıyla da küçük etnik gruplar için **homojenleştirici ulus-devletin kısıtlamalarından bir çıkış sağlamaktadır**. Azınlık, AB'ye Yunan devletinden daha çok güven duymakta, ama hâlâ en fazla Türkiye'ye güvenmektedir. Görüştüğümüz azınlık mensuplarının çoğu, AB onların haklarını aynı şevk ve devamlılıkla müdafaa etmediği için, Türkiye'nin AB'ye kıyasla daha güvenilir bir 'dış garantör' olduğunu düşünmektedir.

AB'nin Yapısal Fonları, azınlığın eğitimdeki ihtiyaçlarıyla ilgili görüşlerini dolaylı ama önemli bir biçimde etkilemiştir: Azınlık mensupları, düşük eğitim seviyesinin ekonomik olanakların yarattığı yeni ortamdan yararlanmalarını engellediğini -- üstelik acı ve hayal kırıklığına uğratici bir biçime -- farketmişlerdir. Görüştüğümüz kişilerin bir kısmının mülâkatlarında açıkça belirttiği gibi: Azınlık üyeleri, Yunanca okuyup yazamadıkları, başvuru formlarını dolduramadıkları sürece fon projelerinden nasıl yararlanabilirler?

Azınlık ve çoğunluktan görüşme yaptığımız kişiler, azınlığın pozitif özgürlüklerden, özellikle (1923 Lozan Antlaşması'nda belirtilen) azınlık eğitim haklarından, yararlanması gerektiği konusunda hemfikirdirler. Ancak bu **eğitimin nasıl işleyeceği, amaç ve yöntemlerin tam olarak ne olması gerektiği konusunda iki tarafın görüşleri arasında ciddi farklar bulunmaktadır**. Çoğunluktan yanıt verenler, eğitim konusunun (bu konunun bölgenin kalkınması için fevkalade önemi tüm yerel aktörlerce kabul edilmektedir) çözülmüş olduğuna inanmalarına karşın, azınlık temsilcileri bunun tersini düşünmektedirler. Altyapının, ders kitaplarının ve diğer öğretim araçlarının büyük oranda düzeldiğini kabul etmekle beraber, eğitim müfredatının genel yapısını ve azınlık öğretmenlerini yetiştiren sistemi eleştirmekte, özellikle azınlık çocuklarına Türkçe öğretecek öğretmenler için Thessaloniki (Selânik) Üniversitesi'nde bir Türkoloji ve Türk Dili bölümü kurulmasını istemektedirler. Azınlık mensupları, hem etnik kültürlerini koruyabilmek, hem de aynı zamanda (akıcı Yunanca öğrenerek) yerel ve ulusal topluma, işgücü piyasasına daha iyi entegre olabilmek için **eğitimin tamamen ikidilli olmasını talep etmektedirler**. Bu gruptan görüştüğümüz kişilerin birçoğu iyi derecede Yunanca konuşma ve yazmanın önemini, azınlıktan vatandaşların Yunan devletine karşı yükümlülüğünün bir parçası olduğu kadar, iş bulma, ve ekonomik açıdan ilerlemede şanslarını önemli derecede arttıracığını vurgulamıştır. Trakya'daki azınlık eğitiminin ikili bir amacı vardır: Hem çocukların

etnokültürel kimliğini geliştirmeyi, hem de onların Yunanistan üniversitelerine ve daha genel olarak Yunanistan toplumuna entegrasyonuna imkân yaratmayı hedefler. Ne var ki, mevcut ikidilli sistemin şu andaki haliyle bu çifte amacını başardığı veya başaracağı şüphelidir. Nitekim, son zamanlarda bu zaafi telâfi etmek için azınlık eğitiminde görülen kültürlerarası eğitim ilkelerine yöneliş de bunu kanıtlamaktadır.

Bu araştırmada eğitim sorununa, bu konuda daha önce yapılmış başka araştırmalar ve programlar olduğu için, özel bir ağırlık vermemeyi tercih ettik. Dolayısıyla eğitimle ilgili sistemli ve belgelenmiş gözlemler yapabilecek durumda değiliz. Yine de, eğitimin ekonomik ve toplumsal kalkınmadaki hayati rolünü de dikkate alırsak, şimdiki azınlık eğitim sisteminin kökten bir biçimde yeniden düzenlenmesinin gerekli olduğunu vurgulamamız gerekir. Bu doğrultuda bir süreç de zaten başlamıştır. Azınlık eğitiminin yeniden yapılanma süreci, kültürlerarası eğitimle ilgili çağdaş pedagojik yaklaşımlara uygun bir biçimde ilerlemelidir. Fakat böyle bir girişimin başarılı olması için, aynı zamanda bu eğitimin Türk-Yunan ikili ilişkilerinin cenderesinden kurtulması da gerekmektedir.

Genel Gözlem ve Sonuçlar

Sonuç olarak diyebiliriz ki, ekonomik faaliyetler açısından etnik kimliğin önemi geçmişte olduğu kadar fazla değildir. Ancak geçmişteki bölünmeler ve ayrımcılık, bugün oldukça azalmış olmasına rağmen hâlâ sürmektedir. Ayrımcılığa artık kurumsal düzeyde pek rastlanmamaktadır; fakat çoğunluk üyelerini azınlık üyeleri pahasına üstü kapalı şekillerde veya hâlâ geçerli önyargılar ve tavırlar yüzünden kayırma devam etmektedir. Daha farklı biçimde de olsa azınlığın çoğunluğa karşı tutumunda da görülen kayırmacılık, karşılıklı güvensizliğin, araya mesafe koyma gibi tavırların, ve önyargıların hâlâ devam etmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Bununla birlikte, azınlığın genç nesli arasında yeni bir vizyon ve kimlikle ilgili yeni bir görüş oluşmaktadır: Azınlık gençleri Yunan devletinin onlar için ne yapamayacağını ya da yapmak istemediğini değil, azınlık üyelerinin *kendileri için* ne yapabileceklerini vurgulamaktadır. Bu tutum yerel entegrasyonu destekleyen, milliyetçilikten uzaklaşan, Yunan ve Türk milliyetçiliğinin tekkültürlü, tekuluslu anlayışını yok etmese de onu sorgulayan, ona şüpheyile yaklaşan, ve böylece çokkültürlü Trakya ve çokkültürlü Avrupa anlayışını benimseyen bir tutum olarak yorumlanmalıdır.

Türk ve Yunan milliyetçiliği, azınlık ve çoğunluk liderleri ve diğer sosyo-politik aktörler arasında önemini korumasına rağmen, son on beş yılda önemli şekilde yumuşamıştır. Bu yumuşama azınlığın yerel bünyede siyasi katılıma ve ekonomik kalkınmaya az çok dahil olmasıyla yakından ilgilidir. Fakat diğer taraftan, azınlığın kendini topluca tanımlama hakkını kullanarak ‘Türk’ kimliğini benimsemesi ve bunun kabul edilmesi talebi hususunda Yunan ve Türk milliyetçiliği arasında Batı Trakya’da yeni bir kutuplaşma eğilimi de gözlemlenmektedir.

Şunu da kaydetmeliyiz ki birçok birey, özellikle azınlığın genç bireyleri, Türk milliyetçiliğinin azınlığı Türkiye himayesine bağımlı görmesine ve bu doğrultuda politikaları dikte etmesine artık eleştirel bir tavırla yaklaşmaktadır. Azınlığın uzun yıllardır süren Türkiye’ye bağımlılığı, bir yandan pozitif özdeşleşme bağları geliştirirken, öte yandan bazı durumlarda azınlık bireyelerinin kendi serbest iradelerini ifâdeyi ve serbest iradelerine göre hareket etmeyi sınırlayan baskılar yaratmaktadır.

Ancak azınlık gençliği, yukarıda açıklandığı şekilde Türk milliyetçiliğini sorgulamakla birlikte azınlığın kendini Türk olarak tanımlama hakkını da savunmaktadır. Zaten şu noktayı önemle vurgulamak gerekir: **Bu hakkın tanınması, bütün azınlık için sembolik açıdan çok önemli bir taleptir.** Azınlığın gerek dini konularda, gerekse kendini tanımlama hakkı konusunda, farklı kimliği temel alan talepleri bu toplumun çok büyük bir çoğunluğu tarafından benimsenmiştir. Başka bir deyişle, bunlar sadece Türkiye

Başkonsolosluğu'na yakın kişilerce öne sürülen talepler değildir; azınlıktaki bütün kesimlerce, hatta konsolosluğun politika ve uygulamalarına karşı çıkanlar tarafından bile savunulan taleplerdir. Bunlar, şüphesiz, geniş anlamda bir Türk milliyetçiliği kapsamında Türkiye tarafından da desteklenmekte veya pompalanmaktadır. Ancak azınlığın kendini kolektif biçimde tanımlamak istemesini sadece bu açıdan değerlendirmek doğru değildir. Bu talebi geçmişte oluşmuş iktisadi, kültürel ve siyasi bağlantılardan meydana gelen karmaşık bir ağın bağlamında görmek ve anlamak lâzımdır.

Farklı etnik Türk kimliğini, dolaylı bir şekilde, çokkültürlü ve çokuluslu yapısından dolayı Avrupa Birliği de teşvik etmektedir. AB bu teşviki aynı zamanda insan hakları ve azınlıkların korunmasıyla ilgili standartları destekleyerek de vermektedir.

Bununla birlikte, araştırmamız, Yunan toplumuyla entegrasyonu amaçlayan ve milliyetçilikle neredeyse aynı güçte olan bir azınlık eğilimini de tespit etmiştir. Bu eğilim, on beş yıl öncesinde azınlık-devlet ilişkilerinin çok daha gergin olduğu dönemde mevcut değildi. Bölgesel kalkınma süreçleri, çok büyük ihtimalle, azınlığın kendi çıkarlarını Yunan eğitim kurumları ve siyasi yapıları içinde aramak veya kollamak gerektiği inancının oluşmasına katkıda bulunmuş olmalıdır.

Aynı zamanda, Yunan çoğunluğun ve devlet makamlarının isimlerinde 'Türk' kelimesi olan dernekleri tanımamaktaki katı tutumu ve Müftü seçimiyle ilgili taleplere karşı sert itirazı, azınlığın Yunan devletine ve çoğunluk toplumuna karşı güvensizliğinin sürmesine neden olan faktörlerdendir. Yunan yetkililerin ve siyasi partilerin Trakya'da etnik Türk kimliğinin gücünü ve sağlam bir şekilde kurumlaştığını tanımak yerine, bu taleplerin azınlıktan değil Türkiye'den kaynaklandığı konusundaki ısrarı, ve buna ek olarak bu taleplerin bireyler için derin ve önemli bir anlam ifade ettiğini anlamadaki yetersizliği, ileride daha çok kutuplaşmaya (ve gerginliğe) sebep olabilir.

Politika Tavsiye ve Önerileri

Bu metinde özet halinde sunduğumuz araştırmamızın bulgu ve sonuçlarına dayanarak, aşağıdaki siyasi tavsiye ve önerilerde bulunmayı gerekli görüyoruz:

- **Bölgesel kalkınma stratejileriyle ilgili:**

AB kaynaklı fon dağıtan kalkınma programlarına katılım ve sosyo-ekonomik kalkınmayı teşvik eden başka girişimler hakkındaki **başvuru çağrılarında, ayrıca ilgili ilanların ve duyuruların yayınlanmasında ve bilginin yayılmasında şeffaflık sağlanmalıdır.**

Daha somut olarak:

- ▶ Orijinal belgeler, duyurular ve başvuru formları Türkçe'ye tercüme edilmelidir.
- ▶ Belediye ve valiliklere başvuran kişilere yol gösterecek, başvurularını hazırlamalarında yardımcı olacak ve **iki dilin de kullanıldığı** (Yunanca ve Türkçe) **daireler kurulmalıdır.** Bu daireler resmi kamu yönetiminin bir parçası olmak zorunda değildir. Bunların işletimi açık ihale usulu ile özel şirketlere verilebilir.

Azınlık ve çoğunluk adayları arasında dolaylı ya da dolaysız ayrımcılığın ve kişisel kayırmaların önlenmesi için başvuruların teslim edilmesinde, fonların onaylanması, seçimi ve dağıtılmasında **şeffaflık azami dereceye çıkarılmalıdır.**

Bu amaç doğrultusunda, değerlendirme ve seçme işlemlerinin uygulanışını düzenli olarak denetleyecek bir **şeffaflık komitesi** kurulmalıdır. Bu komite ayrıca şimdiki adayların ve fonlardan geçmişte yararlanmış veya şu an yararlanmakta olanların işlemler hakkındaki genel düşüncelerini, izlenimlerini soran değerlendirme anketleri yapmalıdır.

(Özellikle dağlık bölgelerde yaşayan) azınlık mensubu vatandaşların, gerek AB kaynaklı finansman sağlayan programlar, gerekse başka destek ve kalkınma girişimleri hakkında bilgi edinmelerini kolaylaştırmak, bunlardan yararlanmalarını ve bunlara katılmak için başvurmalarını teşvik etmek ve başvuru sürecinde karşılaşacakları zorlukları azaltmak için kamu hizmetlerinde **iki dil kullanımını arttırılmalıdır.**

Toplulararası nitelikte teklifler için bölgesel kalkınma fonlarından bir miktar para ayrılmalıdır. Trakya'daki çoğunluk ve azınlık bireylerinin işbirliğine dayanan sosyo-ekonomik ortaklıkları arttırmak amacıyla, özel olarak seçilecek bazı sektör ve programlarda, azınlık ve çoğunluk şirketlerini ve girişimcilerini biraraya getirmeyi hedefleyen başvurular özellikle tercih edilmelidir; bunlara prim verilmelidir.

Bölgesel kalkınma planlarında, Ksanthi (İskeçe) ve Rodopi illeri'nin azınlık köyleriyle dolu **dağlık kuzey kesimlerinin, bu illerin güneyinde ise azınlığın yoğun olarak yaşadığı yerlerin temel sorunlarını kapsamlı bir şekilde çözümlenmeyi hedefleyen strateji ve önerilere mutlaka daha çok önem ve öncelik verilmelidir.**

- **Siyasi ve kültürel taleplere dair:**

► Azınlık eğitim sistemine ek reformlar yapılmalı ve bütün azınlık okullarında okutulan ikidilli müfredat, kültürlerarası çağdaş pedagojik ilkeler rehberliğinde güçlendirilmelidir.

► Azınlık okullarına öğretmen yetiştiren Thessaloniki'deki (Selânik'teki) 'özel' akademi ıslâh edilerek gerçek bir üniversite bölümüne dönüştürülmeli ve bütün ülkenin eğitim fakülte ve bölümlerinde azınlık ilkokul, ortaokul ve liselerinde çalışmayı amaçlayan öğretmenler için gerekli formasyonu verecek dersler konmalıdır.

► Azınlık eğitimini geliştirecek yeni ilke ve doğrultular, bütün ulusal eğitim sistemi için gereken geniş bir yeniden yapılandırma kapsamında düşünölmelidir. Yunanistan toplumu son yıllarda ciddi bir değişim geçirmiş, çokkültürlü, çokuluslu ve çokdinli bir boyut da edinmiştir. Bu değişim, ülkedeki öğrenci nüfusunda daha da belirgindir (ilk ve ortaöğretimdeki öğrencilerin yaklaşık %10'unun anadili artık Yunanca değildir). Ülkenin eğitim sistemini de bu yeni duruma uyarlamak lâzımdır.

► Azınlık üyelerine, isimlerinde 'Türk' sıfatını içeren dernekler kurabilme hakkı tanınmalıdır. Ancak tabii böyle dernekler şu şartları da mutlaka yerine getirmeleridir: Dernekler, karakter ve yapılarıyla Yunanistan Anayasası'na uygun olmalı, Trakya'daki iki toplum arasında nefreti körüklememeli, etnik, milli veya dini ayrımcılığı ve kayırmacılığı savunmamalıdır. Bu tavsiye, kendini tanımlama hakkının gruplara değil kişilere tanındığını savunan resmi tezle çelişkili değildir. Azınlığa resmen 'Müslüman' denmeye devam edilecektir.

► Müftülerin yasal statüsü, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bu konuda almış olduğu kararlar da dikkate alınarak, yeniden düzenlenmeli ve AB'nin diğer ülkelerinde yürürlükte olan statüye uyumlu hale getirilmelidir.